

HOFMISTROVSKÁ INSTRUKCE VRATISLAVA Z PERNŠTEJNA Z ROKU 1555

Petr VOREL

Aristokratická dvorská společnost raného novověku představovala přestrou směsici více či méně významných osob, pocházejících z různých prostředí a provázaných navzájem mnoha služebními, společenskými, příbuzenskými a jinými pouty.¹⁾ V předběllohorských Čechách a na Moravě nalzáme několik základních typů aristokratických dvorů, lišících se svou funkcí, strukturou i společenskou prestiží: panovnický dvůr; dvory vysokých církevních hodnostářů a také privátní šlechtické dvory domácí magnaterie. První dva uvedené typy jsou jednoznačněji identifikovatelné a dochované písemné prameny umožňují rekonstruovat jejich podobu. Mám na mysli zvláště císařský dvůr v rudolfínské Praze²⁾ a dvůr olomouckých biskupů, formující se od počátku 16. století při jejich kroměřížské rezidenci.³⁾ Podoba a vnitřní struktura privátních šlechtických dvorů 16. století je v dosavadní literatuře známa hlavně díky bohaté pramenné základně, do-

1) J. Petráň, Renesanční aristokratický dvůr, in: J. Petráň (red.), Dějiny hmotné kultury II/1, Praha 1995, s.187-189; V. Bůžek - R. Sak - P. Vorel, Šlechtické dvory a rezidence na česko - moravsko - rakouském pomezí, in: Kultury na hranici, Wien 1995, s.187-194.

2) J. Janáček, Rudolf II. a jeho doba, Praha 1987 (kap. 6. Císařský dvůr, s.222-230 a 532-533); Z. Hojda, Der Hofstaat Rudolfs in Prag, in: Prag um 1600 - Beiträge zur Kunst und Kultur am Hofe Rudolfs II., Frenen 1988, s.118-123; J. Hausenblasová, Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II. z let 1580, 1584 a 1589, Paginae historiae 4, 1996, s.39-151.

3) J. Pánek, Renesanční dvůr olomouckého biskupa - obecné a zvláštní rysy, Opera historica 3, 1993, s.167-178 a týž, Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského ve světle hofmistrovské instrukce z roku 1592, in: Z. Hojda - J. Pešek - B. Zilynská (red.), Seminář a jeho hosté (Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového), Praha 1992, s.189-199.

chované pro jihočeské panské rody.⁴⁾ Přestože bylo možné formulovat předběžné teze, týkající se funkce a vývoje venkovských dvorů domácí aristokracie,⁵⁾ zůstává toto téma stále aktuální výzvou k detailnějšímu zkoumání.⁶⁾

Vznik středoevropského soustátí pod vládou Ferdinanda Habsburského přinesl do života české a moravské aristokracie řadu změn. Náležitá reprezentace rodu a touha po společenském a hmotném vzestupu vyžadovaly přítomnost mladých šlechticů u panovnického dvora. Dlouhodobější služba příslušníkům královské rodiny ovšem kladla vysoké nároky na mobilitu zainteresovaných šlechticů, ať již se jednalo o četné přesuny samotného vladařského dvora či o jiné cesty, které bylo třeba v zájmu habsburského dvora vykonat.

Cestování v oné době bylo však aktivitou nejen fyzicky náročnou, ale i nebezpečnou. Cestoval-li bohatý a významný aristokrat na delší vzdálenost, musel zajistit dostatečnou ochranu své osoby, své reprezentativní cestovní výbavy, své peněžní hotovosti a svého doprovodu. Technické zvládnutí takové výpravy nebylo jednoduchou záležitostí – někdo se musel postarat o zajištění potravin, přípravu jídla, obstarat jezdecké koně i tažná zvířata, zajistit ubytování atd.⁷⁾ Přesun z jednoho konce Evropy na druhý nebo alespoň v rámci habsburských zemí se pro některé domácí šlechtice stával více či méně setrvalým stavem. Za této situace se při osobě onoho aristokrata vytvářel stabilní „cestovní dvůr“, jehož hlavním úkolem bylo zajišťovat bezpečnost a hmotné potřeby aristokrata při jeho cestách.

Význam takového společenství byl ovšem širší: Poskytovalo výbornou příležitost pro méně zámožné šlechtice, kteří ve službách jejich zaměstnavatele mohli nabýt cenných zkušeností. Díky postavení svého pána (královského dvořana či úředníka) se i oni stávali pomyslnou (byť okrajovou) součástí panovnického dvora. Získávali zde zkušenosti a známosti, které

4) J. Pánek, *Poslední Rožmberkové - velmoži české renesance*, Praha 1987 a nejnověji V. Bůžek - J. Hrdlička a kol., *Dvory velmožů s erbem růže*, Praha 1997.

5) P. Vorel, *Města jako sídla feudálních vrchností*, in: J. Pánek (red.), *Česká města v 16.-18. století* (Sborník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu 1990), Opera Institutu historici Praegae, Miscellanea C-5, Praha 1991, s. 121-138.

6) V. Bůžek, *Společnost aristokratických dvorů v českých zemích (1550-1740) - Teze vědeckého projektu, Jihočeský sborník historický 64*, 1995, s. 196-206.

7) J. Pánek, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551-1552*, Praha 1987 a *týž*; *Čeští cestovatelé v renesanční Evropě (Cestování jako činitel kulturní a politické integrace)*, *Český časopis historický 88*, 1990, s. 661-682.

mohly významně ovlivnit jejich vlastní budoucnost; svému pánu či jeho rodinným příslušníkům se mohli osvědčit ve službách a očekávat další postup.

Mezi nejvýznamnější české a moravské rody náleželi v polovině 16. století páni z Pernštejna.⁸⁾ Období své největší moci a bohatství měli sice Pernštejnové tehdy již za sebou a po smrti Jana z Pernštejna (*1487, +1548) došlo v souvislosti s finančními problémy i k redukci kdysi bohatého dvorského života při jejich hlavní rezidenci v Pardubicích.⁹⁾ Navzdory tomu snažili se tři Janovi synové i nadále udržovat vysoký společenský kredit rodu, a to také svou službou při habsburském dvoře. Zvláště prostřední z nich, Vratislav z Pernštejna (*1530, +1582),¹⁰⁾ pozdější nejvyšší hofmistr Království českého (1566-1582), strávil většinu svého mládí na cestách, a to jako společník následníka trůnu a od roku 1549 i voleného krále českého, arciknížete Maxmiliána.

Shodou příznivých okolností dochovalo se do dnešní doby několik písemných pramenů, které nám přibližují rozsah, strukturu i vztahy uvnitř onoho „cestovního dvora“, zabezpečujícího Vratislava z Pernštejna na jeho četných jízdách po Evropě v padesátých letech 16. století.

Z počátku padesátých let 16. století pochází bohatý soubor korespondence, která sice vzešla povětšinou z kanceláře staršího Vratislavova bratra Jaroslava z Pernštejna (*1528, +1560), nicméně i k osobě Vratislava, pohybujícího se tehdy mimo jiné i po Španělsku a Itálii, přináší řadu cen-

8) Přehled starší literatury a hlavních pramenů k dějinám perňštejnského rodu viz P. Vorel, *Páni z Pernštejna (Českomoravský rod v zrcadle staletí)*, Pardubice 1993. Nejnovější poznatky k dějinám rodu shrnuje konferenční sborník: P. Vorel (red.), *Pernštejnové v českých dějinách* (Sborník příspěvků z konference, konané 8.-9.9.1993 v Pardubicích), Pardubice 1995, a jeho supplementum, vydané o rok později: J. Teplý, *Pernštejnové ve 13.-14. století*, Pardubice 1996.

9) P. Vorel, *Zánik aristokratického dvora pánů z Pernštejna v Pardubicích roku 1550*, in: M. Macková (red.), *Poddanská města v systému patrimoniální správy* (Sborník příspěvků z konference v Ústí n. Orlicí 12.-13. září 1995), Ústí n. O. 1996, s. 70-77 a *týž*, Petr Hamza ze Zábědovic a regentská správa perňštejnského majetku v Čechách v letech 1550-1552, *Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C - Humanity Studies*, 2, 1996, s. 113-142. Též viz F. Šebek a kol., *Dějiny Pardubic I*, Pardubice 1990, s. 137.

10) Z. Kalista, *Vratislav z Pernštejna*, in: Čechové, kteří tvořili dějiny světa, Praha 1939, s. 31-42; Ch. Fritrová - J. Růžička, *Španělský sňatek Vratislava z Pernštejna*, *Sborník prací východočeských archivů 3*, 1975, s. 63-77. Nejnověji se této osobnosti věnoval J. Pánek, *Politika, náboženství a každodennost nejvyššího kancléře Vratislava z Pernštejna*, in: *Pernštejnové v českých dějinách* (Sborník příspěvků z konference, konané 8.-9.9.1993 v Pardubicích), Pardubice 1995 (red. P. Vorel), s. 185-201.

